

Methoden voor de vmbo-bovenbouw

Dit jaar is voor het eerst het landelijk schriftelijk vmbo-examen afgenomen op basis van het nieuwe examenprogramma. Er zijn tot nu toe vier methodes verschenen voor geschiedenis in de verschillende leerwegen. In Kleio 2 werden MeMo en Sporen al besproken, in dit artikel geeft René Corbeij zijn mening over Sfinx en Joost Dik over Bronnen. Er is speciaal gelet op de hoofdstukken die te maken hadden met het afgelopen examen.

René Corbeij en Joost Dik zijn werkzaam in het vmbo en hebben ervaring met de door hen besproken methodes. Prijzen op: www.kostprijs.slo.nl

SFINX

Sfinx Geschiedenis voor de leerwegen

Uitgever: ThiemeMeulenhoff, Utrecht/Zutphen.

Auteurs: Juul Lelieveld, Jan van Oudheusden, Marian Veldkamp, André van Voorst, Bram Verweij.

De methode bestaat uit: Leesboek voor 3 en 4 vmbo/bkgt; Docentenmap, werkboek bkgt, toetsen cd-rom en antwoorden cd-rom.

Daarnaast heeft ThiemeMeulenhoff een eigen website voor docenten en leerlingen: www.sfinx-online.nl

Inhoud

Het handboek wordt bij Sfinx 'leesboek' genoemd. Het boek ziet er goed uit en heeft relatief veel tekst van hoog niveau. Het is jammer dat, wat betreft de omslag, de 'huisstijl' van Sfinx in de basisvorming niet is voortgezet. Ook de slappe kافت maakt het boek erg kwetsbaar. De illustraties zijn functioneel en goed gekozen.

Kerndeel 3 – Leervaardigheden: goed door het gebruik van bronnen en onderzoeksthema's. Wat ICT-gebruik betreft onvoldoende.

Kerndeel 4 – De koloniale relatie Indonesië/Nederland: goed aansluitend bij de eindtermen.

Kerndeel 7 – Sociale zekerheid en de verzorgingsstaat van Nederland: goed aansluitend bij de eindtermen.

V 1 – Verrijksdeel bij het Indonesisch/Nederlands conflict 1945-1949: goed aansluitend bij de eindtermen.

V 4 – Verrijksdeel bij de ontwikkeling van de gezondheidszorg: goed aansluitend bij de eindtermen.

Structuur / opzet

In de eerste 62 pagina's van de 157 wordt een historisch overzicht (HO) van de twintigste eeuw gegeven. De overige pagina's worden besteed aan de zes examenmodules. Het HO bestaat uit vijf hoofdstukken, onderverdeeld in drie of vier paragrafen. De examenonderwerpen worden behandeld in zes hoofdstukken, ieder verdeeld in zes paragrafen. Deze hoofdstukken worden afgesloten met een samenvatting. Het HO kent geen samenvatting. Achterin het boek staan begrippenlijsten van het HO en de examenonderwerpen.

De methode bestaat uit één leesboek en één werkboek voor alle leerwegen. Per paragraaf uit het leesboek staat er ook een paragraaf in het werkboek. Elk hoofdstuk wordt in het werkboek onderbroken door een onderzoeksthema. De examenmodules worden in het werkboek afgesloten met een samenvattingparagraaf. Bronnenmateriaal is zowel in het leesboek als in het werkboek verwerkt.

9 a Bekijk de volgende bron.

9 b Welk nadeel van de ontwikkelingen in deze paragraaf zie je op de beeldbronnen?

10 b Hoe zien jongens en meisjes de rolverdeling in het huwelijk, volgens deze bron?

Boven: In het werkboek wordt verder ingegaan op bronnen uit het leesboek.

Rechts: Het leesboek.

Werkwijze

De hoofdstukken van het HO (Eerste Wereldoorlog, Interbellum, Tweede Wereldoorlog, De wereld van 1945-1975 en De hedendaagse wereld en haar problemen) beginnen met een korte inleiding. De zes examenthema's beginnen met een inleiding plus hoofdvraag. De te leren begrippen staan vet afgedrukt. Sturing vindt plaats door het werkboek. Zwartgedrukte blokjes tussen de opdrachten in het werkboek verwijzen naar de tekstgedeeltes in het leesboek. Door het maken van opdrachten verwerven de leerlingen kennis en oefenen ze vaardigheden. De onderzoeksthema's in het werkboek bieden de mogelijkheid tot verdieping en extra oefening van de vaardigheden.

Teksten en bronnen

Het handboek is een echt 'leesboek'. De hoeveelheid, de leesbaarheid en het niveau van de tekst zijn hoog te noemen en daarom, naar mijn mening, ongeschikt voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg.

In het leesboek staan voldoende tekst- en beeldbronnen om de leerlingen mee aan het werk te zetten. Ook de tekstbronnen zijn hoog van niveau, moeilijk leesbaar voor B/K-leerlingen.

Opdrachten

Alle opdrachten verwijzen naar de tekst en/of de beeldbronnen in het leesboek. In het werkboek zijn extra bronnen opgenomen. In de docentenhandleiding zijn drie

routes opgenomen, die de leerlingen door het werkboek loodsen; een Minimumstof-B-route, een Basisstof K-route en een Totale stof GT-route. De opdrachten zijn voldoende gevarieerd in reproductievragen en meningsvragen. Heel aardig zijn een aantal opdrachten waarbij schema's ingevuld moeten worden, die een soort uittreksel van gedeeltes van de leerstof opleveren.

Differentiatie

Met behulp van het PTA en studieplanners wordt het de docent makkelijk gemaakt te differentiëren. De leerlingen kunnen zo een B-, K- of GT-route volgen. Het PTA kan de docent downloaden van de Sfinx-site. De studieplanners staan op de docenten cd-rom en zijn met een tekstverwerker gemakkelijk aan persoonlijke wensen aan te passen. In het leesboek zijn de passages, die de B-leerlingen niet nodig hebben, aangegeven met symbooltjes en achtergrondkleuren. Desondanks blijft het de vraag of het leesboek eigenlijk wel geschikt is voor B- en K-leerlingen.

ICT-aanbod

Bij de methode wordt geen leerlingen cd-rom geleverd om mee verder te werken. De docentenhandleiding belooft wel een aparte Sfinx-site, maar deze moet blijkbaar nog gevuld worden. Voorlopig biedt de site nog slechts enige docenteninformatie, hyperlinks bij the examenthema's en opdracht over spotprenten bij het thema Koude Oorlog.

Toetsen

De toetsen worden geleverd op een cd-rom en zijn gemakkelijk naar eigen inzicht aan te passen. Het materiaal biedt voldoende variatie aan open en gesloten vragen, reproductie en productievragen. De toetsen zijn volgens een redelijk voorspelbaar stramien opgebouwd. Het toetsen van kennis van begrippen en chronologie wordt gevolgd door inzicht en vaardigheden. De toetsen zijn snel te maken en snel na te kijken. Docenten zullen de behoefte hebben zelf enkele pittige vragen toe te voegen of meerkeuzevragen om te zetten in open vragen.

Bijzonderheden in het licht van de exameneisen

De kerndelen

K3: door het gevarieerde aanbod van opdrachten komt dit ruimschoots aan bod. Vooral de onderzoeksthema's vormen hierin een sterk onderdeel.

K4/K7: tijdgebrek zal, gezien de geringe omvang van het leesboek, geen probleem zijn. Eerder zal de docent geneigd zijn zich af te vragen of de onderwerpen voldoende behandeld zijn. Bij nadere bestudering van onderwerpen blijkt de stof toch goed aan te sluiten bij de eindtermen, die overigens zeer beperkt zijn. Niet vergeten moet worden dat een flink deel van de tijd besteed wordt aan het HO.

Verrijkingstof

V1/ V4: in de vijfde en zesde paragraaf van elk hoofdstuk wordt steeds ingegaan op de verrijkingstof, deze wordt voldoende behandeld. Gezien de geringe omvang van de hoofdstukken als geheel zal tijdgebrek geen probleem zijn.

Algemeen

Oriëntatie in de tijd zal de docent zelf moeten aanbrengen, een tijdbalk ontbreekt.

De methode brengt in ruime mate een begrippenkader aan en ondersteunt in voldoende mate het zelfstandig leren. Het niveau is gericht op de GT-leerling.

Examen en het eigen PTA

Het is lastig in te schatten hoe het HO en de onderwerpen over de twee leerjaren gespreid moeten worden. De docentenhandleiding biedt daarbij wel enig houvast. Er worden verschillende scenario's geschetst. Van belang is of de twintigste eeuw in leerjaar twee wel of niet behandeld is. Daarbij komt dat in dezelfde klas verschillende leerlingen kunnen zitten, afhankelijk van de gebruikte methode (v/m of m/h).

Er zal ook een keuze gemaakt moeten worden, hoeveel uur te besteden aan de landelijke examenonderwerpen (voor 2003 'Nederland en Indonesië' en de 'Sociale zekerheid'). Wanneer het aantal pagina's in het leesboek bekeken wordt zal de

docent zich snel afvragen of dit wel voldoende is voor het landelijk examen en gaan kopiëren, uit andere methodes.

De verschillende leerwegen (BKGT)

Ondanks het feit dat door de uitgever besloten is alle leerwegen in één boek op de markt te brengen, is het leesboek vrij dun. Daar komt nog bij dat van de 158 pagina's 54 pagina's besteed worden aan het HO. De methode is erg tekstueel en van een hoog niveau. De B/K-leerlingen hoeven wel minder teksten te lezen, maar wat overblijft zal voor hen nog steeds moeilijk leesbaar zijn.

Indruk

Gebruikers van *Sfinx* in de basisvorming zullen wellicht automatisch gekozen hebben voor *Sfinx* voor de leerwegen. Op de eerste indruk afgaand is dezelfde opzet voorgezet. Helaas is overgegaan op een boek met slappe kافت. Na het openslaan van het boek zullen de stevige lappen tekst opvallen. Inzien van het werkboek zal de teleurstelling weer wat wegnemen, want dit biedt genoeg uitdaging om de leerlingen aan het werk te zetten. Liefhebbers van ICT-gebruik zullen moeten omzien naar een andere methode. Maar wanneer dit op school nog niet zo sterk ontwikkeld is, zal het gebruik van *Sfinx* geen probleem zijn.

Een compliment moet gemaakt worden voor het Historisch Overzicht. In 54 bladzijden wordt een kort en bondig, maar zeer goed leesbaar, overzicht van de twintigste eeuw gegeven, van een goed niveau. Zelfs voor havo-leerlingen lijkt dit zeer bruikbaar. De uitgever heeft dit blijkbaar zelf ook zo begrepen, want het is ook als los boekje op de markt gebracht.

De methode is voldoende activerend, in het bijzonder de elf onderzoeksthema's. In de docentenhandleiding is via een schema uit te zoeken welke vaardigheden per onderzoeksthema aan bod komen. De onderzoeksthema's bestaan uit een flinke hoeveelheid gevarieerde bronnen met een aantal samenhangende opdrachten. Deze onderzoeksthe-

ma's zijn uitstekend geschikt om te gebruiken als kleine PO of als opstap voor grotere praktische opdrachten.

BRONNEN

Bronnen - Geschiedenis voor 3/4 vmbo-tgkbl

Uitgever: EPN, Houten.

Auteurs: Willem Janssen e.a.

De methode bestaat uit zes losse leerboeken (circa 64 blz.), voor ieder examenonderwerp één, met aparte werkboeken voor BL en TGK.

De methode is nog niet helemaal af. Een docentenhandleiding, antwoorden op de vragen en opdrachten en extra toetsen ontbreken nog.

Wel is er de nieuwsbrief **Uit betrouwbare Bron** met aanvullende informatie en lessuggesties, bijvoorbeeld over gebruik van internet.

Inhoud

Zoals de naam *Bronnen* al doet vermoeden, is in deze methode ruime aandacht besteed aan het selecteren van primaire en secundaire bronnen. Veel van deze bronnen hebben een hoog originaliteitsgehalte. Hierdoor geven de auteurs de

Het werkboek bevat contourtekeningen, waardoor vragen bij beeldbronnen makkelijker worden begrepen.

soms wat platgetreden examenonderwerpen een nieuwe glans. Het zal niet alleen de leerling stimuleren hier mee aan de slag te gaan, maar ook aanstekelijk werken op de docent. De bronnen staan niet in het luchtledige maar hebben een duidelijke functie binnen het geheel van de methode.

De teksten zijn lang en zorgvuldig opgesteld. Wat opvalt aan de teksten is dat naast oog voor structuren, de auteurs ook veel aandacht hebben voor het bijzondere. De lay-out is rustig en zakelijk, zonder saai te worden.

Kerndeel 3 - Leervaardigheden: deze worden in het werkboek op een gevarieerde manier getoetst. Bijvoorbeeld aan de hand van contourtekeningen (een manier van kennistoetsing en -verwerving waar Bronnen patent op heeft), of door de leerlingen aan de hand van steekwoorden, zelfstandig een antwoord

te laten formuleren op deelvragen (per paragraaf) of hoofdvraag (per hoofdstuk), waarbij de laatste tevens als samenvatting dient.

Handig is de introductie van iedere paragraaf uit het werkboek: 'voor-kennis' bij de inleiding en 'wat moet je kunnen' bij de andere paragrafen. Aan het einde van het werkboek vind je een bladzijde met historische vaardigheden in zes stappen. Deze vaardigheden worden in een vragen-vorm aan de leerling gepresenteerd. De leerling moet deze aan de hand van tekst beantwoorden. Kerndeel 4 - het leerkatern Indonesië voldoet aan de eisen zoals die zijn opgesteld in de eindtermen.

Kerndeel 7 - het leerkatern Verzorgingsstaat voldoet aan de eisen zoals die zijn opgesteld in de eindtermen kerndeel K7

Structuur/opzet

Bronnen bestaat uit zes leerkaternen. Deze worden gebruikt in alle leerwegen van de vmbo-bovenbouw.

Daarnaast heeft men voor de TKG-leerwegen één werkboek (paars) per thema, en een eenvoudiger versie (oranje) voor de BL-leerwegen geschreven.

Ieder thema heeft een zelfde indeling. Eerst maakt de leerling, met behulp van een inleidende paragraaf, kennis met het onderwerp. Hierin is een tijdbalk opgenomen. Verder wordt in deze paragraaf de hoofdvraag van het thema geïntroduceerd. Daarna volgen vijf hoofdstukken die meestal uit drie (soms vier) paragrafen bestaan. Sommige paragrafen zijn vanwege de moeilijkheidsgraad niet geschikt voor de BL-leerling. Dit wordt duidelijk gemaakt met de omkaderde letters TKG.

Het zesde hoofdstuk is het verrijksdeel dat alleen door de TG-leerling zal worden bestudeerd. Het aantal paragrafen van het verrijksdeel kan variëren.

Een minpuntje is dat de katernen hier niet identiek van opbouw en naamgeving zijn.

Het katern eindigt met een portret-tengalerij en een begrippenlijst.

Werkwijze

De methode is zo opgebouwd dat de leerling zelfstandig de stof kan bestuderen en de vragen uit het werkboek kan beantwoorden.

Ieder hoofdstuk begint met een hoofdvraag en iedere paragraaf met een deelvraag. Aan het einde van de paragraaf kan de deelvraag worden beantwoord, terwijl aan het einde van het hoofdstuk de leerling in staat moet zijn om de hoofdvraag te beantwoorden.

Iedere paragraaf kent een kort inleidend stukje met de titel: 'Waar gaat het over?' Hierin worden de kaders van het onderwerp omschreven. Ook in het werkboek wordt aan het begin van iedere paragraaf heel duidelijk omschreven wat er van de leerling wordt verwacht. Voor het type leerling waarvoor de methode is geschreven, is deze manier van structureren en afbakenen heel belangrijk.

Het werkboek leidt de leerling door het leerboek. Wanneer een leerling een bron moet bestuderen alvorens een vraag te beantwoorden, staat dat expliciet vermeld.

Er is in het werkboek genoeg ruimte voor het maken van aantekeningen. Handig voor leerlingen die de neiging hebben hun schrift te vergeten! In de tekst van het leerboek zijn belangrijke woorden vet gedrukt. Je kunt deze terugvinden in de begrip-
penlijst. Daarnaast worden onderaan de paragraaf begrippen vermeld die als steekwoorden fungeren voor de inhoud van de paragraaf.

Teksten en bronnen

Zoals ik hiervoor al zei staan de bronnen centraal in deze methode. De teksten zijn uitgebreid en voldoen aan de eisen voor het vmbo-examen. Voor de Basis- en Kaderberoepsgerichte leerweg kunnen wel enige vraagtekens worden geplaatst wat betreft de moeilijkheidsgraad. Voor het Leerweg-ondersteunende onderwijs is het taalgebruik zonder twijfel te moeilijk. Het katern over Indonesië biedt genoeg mogelijkheden tot discussie over de rol van Nederland in de koloniale periode.

Opdrachten

De opdrachten uit de werkboeken voor klas 3 en 4 komen qua structuur en type vragen overeen met de werkboeken uit de eerste en tweede klas van het vmbo. De leerling kan de opdrachten uit het werkboek zelfstandig uitvoeren. De opdrachten zijn duidelijk omschreven en eenduidig. Er is tevens ruimte voor eigen mening, visie en interpretatie.

Differentiatie

De methode is zo opgebouwd dat de docent zelf de volgorde kan bepalen van de aan te bieden katernen. Dit zal per jaar verschillen, omdat de examenonderwerpen wisselen. De opbouw van de zes katernen is identiek. Door middel van een codering in de kantlijn of boven de tekst wordt aangegeven voor welke leerwegen het stuk tekst bedoeld is. Bij ieder katern worden werkboeken aangeboden op twee niveaus, BL en TGK. Niettemin zal differentiatie voor een groot gedeelte door de docent zelf moeten worden gerealiseerd.

ICT aanbod

Momenteel heeft *Bronnen* nog geen cd-rom bij de methode. In de toekomst zal deze worden toegevoegd. Het is nu eenmaal een trend waar de methodemakers klaarblijkelijk niet omheen kunnen. Een internetsite bij de methode is in de maak.

Toetsen

Bij deze methode hoort een toetsenbundel met kant en klare toetsen. Daarnaast komt er een docenten-handleiding.

Bijzonderheden in het licht van de exameneisen

De kerndelen

K3: de leerling wordt in de werkboeken bij de methode een flink aantal leervaardigheden aangereikt. K 3.5 (het overdragen van leerresultaten aan anderen) en K 3.6 (gebruik maken van de hedendaagse communicatiemiddelen) komen alleen aan bod via de praktische opdrachten. K4/K7: de kerndelen van zowel het thema Indonesië, alsook het thema Verzorgingsstaat sluiten in voldoende mate aan bij de eindtermen zoals deze genoteerd zijn in de bundel van het examenprogramma voor het vmbo. De thema's zijn degelijk opgebouwd, soms ietwat traditioneel. In de katernen ligt de nadruk op het aanbieden van kennis, geplaatst in een duidelijk chronologisch kader. Het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen is een nadrukkelijk aanwezig onderdeel in de examenkaternen. De leerling wordt op deze manier geconfronteerd met eventuele lacunes in zijn/haar kennis en weet zodoende waar extra aandacht noodzakelijk is.

Verrijkingsdeel

V1/V4: voor het verrijkingsdeel (betreft uitsluitend de Gemengde en Theoretische leerweg) is per katern een afzonderlijk hoofdstuk geschreven. De stof die in deze katernen wordt behandeld, nodigt uit tot het voeren van discussie.

Algemeen

Her boek doet wat schools aan. De inhoud van de katernen en de bron-

nen is goed van kwaliteit. Didactisch is het ook in orde. Te moeilijk echter voor de BL-leerweg. De goede leerling kan redelijk zelfstandig door de stof; voor de zwakkere leerling zal de docent begrippen moeten uitleggen en in een eenvoudig kader moeten plaatsen. Echt vernieuwend ten aanzien van de leervaardigheden is *Bronnen* niet te noemen.

Examen en het eigen PTA

Bronnen is met een kleine 300 pagina's leerstof de meest omvangrijke methode voor vmbo 3/4. Dit komt de duidelijkheid van de onderwerpen zeker ten goede, maar het is de vraag of alles behandeld kan worden. Het is handig om voor klas 3 en 4 één gemeenschappelijk PTA te schrijven, zodat de thema's evenwichtig kunnen worden verdeeld. Voor leerlingen die geen geschiedenis in klas 4 zullen kiezen, betekent dit wel een zware belasting in de derde klas.

De verschillende leerwegen

De uitgever van *Bronnen* heeft ervoor gekozen om voor elk van de zes onderwerpen een los katern uit te brengen. Inhoudelijk zitten de katernen goed in elkaar, maar ook EPN heeft duidelijk problemen met het bereiken van de BL-leerling. Hoewel er een aangepast werkboek is geschreven, wordt de BL-leerling opgezaagd met een leerboek dat voor een TG-publiek is bestemd.

Indruk

Bronnen voor klas 3 en 4 vmbo is een goede methode om de leerling die interesse heeft in geschiedenis voor te bereiden op het examen. De katernen en de werkboeken getuigen van een doordachte en consequent doorgevoerde vakdidactiek. *Bronnen* pretendeert vernieuwend te zijn daar waar het kan en traditioneel waar het moet. Dit klopt ten aanzien van de benadering van onderwerpen in de verschillende katernen. Enige terughoudendheid is merkbaar ten aanzien van de leervaardigheden, het gebruik van de 'nieuwe' media en de uitvoering van de praktische opdrachten.